

MASARYKOVA UNIVERZITA

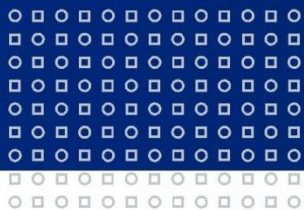
STŘEDISKO PRO POMOC STUDENTŮM SE SPECIFICKÝMI NÁROKY

Slovosled (znakosled) českého znakového jazyka

PaedDr. Bc. Roman Vojtechovský

Podzimní semestr 2013

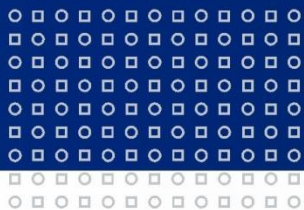
Brno, 28. listopadu 2013

Obecné...

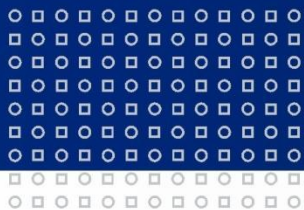
- současné jazykové výzkumy ZJ dokazují, že ZJ nejsou závislé na příslušných národních mluvených jazycích
- pořadí znaků ve výpovědích ve ZJ je odlišné od pořadí slov v příslušných národních mluvených jazycích

Obecné...

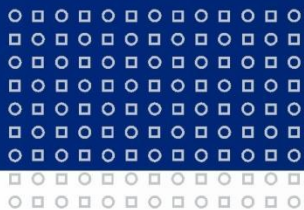
- v dřívějších dobách existovaly názory, že pořadí znaků v pravém a "správném" ZJ přesně kopíruje slovosled daného mluveného jazyka
  - tyto názory byly striktně považovány za správné
- forma ZJ, která nežívala kopírování slovosledu mluveného jazyka, byla pokládána za nevhodnou pro jakékoli veřejné projevy a vzdělávací účely, či dokonce nebyla vůbec uznávaná jako plnohodnotný komunikační systém
- přednost - "znakovaná" forma - vyšší prestiž ve společnosti

Obecné...

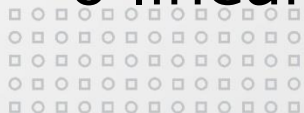
- ZJ obecně mají jiný způsob existence než jazyky, které mají mluvenou formu
- ZJ vzniká v trojrozměrném prostoru – v celém rozsahu viditelný – je třeba výpověď vytvářet tak, aby byla pro svého příjemce dobře čitelná
- ZJ mají k dispozici různé typy prostředků, které mohou nést význam (např. prostředky manuální, nemanuální, klasifikátory)

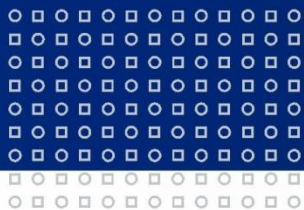

Obecné...

- ve ZJ se jednotlivé znaky v rámci výpovědi kladou i za sebou, **lineárně**
- ZJ se od mluvených jazyků liší svou **simultánností**
  - simultánní konstrukce - inkorporace číslovek do jmen, předmětu do slovesa, příslovečného určení způsobu do slovesa...
- pokud jsou významy nesený simultánně (v produkci jednoho znaku), pak v těchto konstrukcích nelze hovořit o slovosledu, o lineárním pořadí jednotlivých znaků)

Obecné...

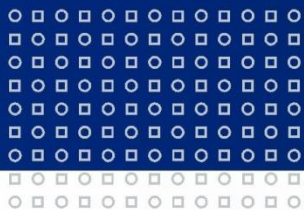
- simultánnost ve ZJ přináší specifické "problémy", neboť slovosled ZJ díky simultánním konstrukcím není možné srovnávat se slovosledem mluvených jazyků

Obecné...

- ZJ bývají označovány za **jazyky flexivní** (existuje v nich ohýbání, flexe)
  - jedním z charakteristických rysů flexivních jazyků je **volný slovosled**
  - volný neznamená libovolný – stejně jako v češtině i v ČZJ je možné stanovit jistá pravidla, v jakém pořadí znaky ve výpovědi klást
- ve flexivních jazycích slovosled je závislý i na jednom činiteli a to **aktuálnosti členění výpovědi: objektivní pořadí a subjektivní pořadí**

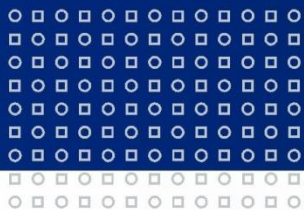

Obecné...

- při objektivním pořadí:
  - na první místo se klade **východisko výpovědi = téma = angl. *topic*** - představuje část výpovědi, která je známá ze situace nebo z předchozích souvislostí; zajišťuje návaznost a soudržnost textu
  - na druhém místě je **jádro výpovědi = réma = angl. *comment*** - představuje hlavní část výpovědi, která je nová a vyjadřuje klíčové sdělení; podává novou informaci, zajistí postupovou orientaci textu

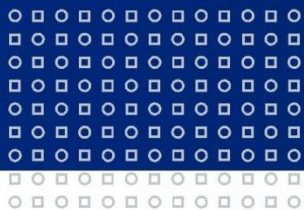

Obecné...

- např.:
  - Byl jednou jeden král (-).
  - Ten král (V) měl tři dcery (J).
  - První (V) byla krásná (J),
  - druhá (V) ještě krásnější (J)
  - a ta třetí (V) úplně nejkrásnější (J).
- ZJ častěji používají slovosled (strukturu) „**topic**
– **comment**“

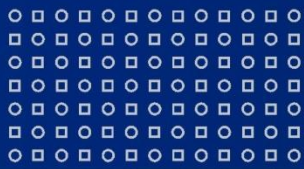

Obecné...

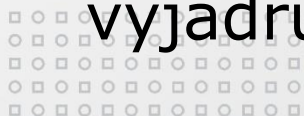
- při subjektivním pořadí je nejdříve réma, pak téma, čili **tematizace rématu** (topikalizace)
- tematizace rématu = nejprve se zadá nová informace, která je předsunutou rémou (obvykle je předsunutý objekt) a která je v centru naší pozornosti
- např. AUTO MINULÝ=TÝDEN JÁ MÝT-KLF: držení hadry - *objekt (auto) je ve výpovědi na prvním místě a je tak subjektivní zdůraznění*

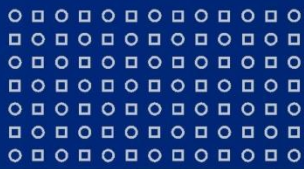

Slovosled ve jmenných skupinách ČZJ - pravidla

- v případě **užití jména a klasifikátoru** stojí jméno vždy před klasifikátorem (*např. TUŽKA + klasifikátor dlouhého tenkého předmětu, tj. ruka ve tvaru D*)
- stejné pravidlo platí i pro **užití specifikátoru tvaru a velikosti**
- v případě **užití jména a znaku vyjadřujícího vlastnosti** (*osob, zvířat, věcí nebo jevů označených podstatným jménem*) stojí v ČZJ obvykle nejprve jméno a za ním pak znak vyjadřující vlastnost (*např. DORT SLADKÝ*)

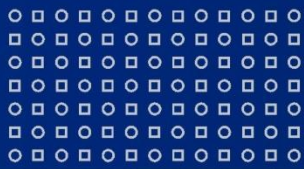

Slovosled ve jmenných skupinách ČZJ - pravidla

- v případě **užití více znaků vyjadřujících vlastnosti** stojí bezprostředně za podstatným jménem znak vyjadřující určení jména
  - např. sladké červené jablko - JABLKO ČERVENÉ SLADKÉ
  - v těchto případech je možné použít i **znak TYP**, který předchází dalšímu určení jména
  - např. pro mladá moderní žena - ŽENA MLADÁ TYP MODERNÍ
  - např. pro sladký kokosový dort - DORT SLADKÝ TYP KOKOSOVÝ

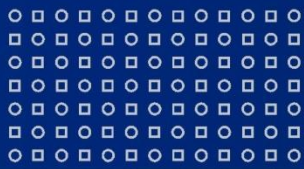

Slovosled ve jmenných skupinách ČZJ - pravidla

- v případě **užití přivlastňovacího zájmena a podstatného jména** - bezprostředně za podstatným jménem/za podstatnými jmény stojí zájmeno přivlastňovací
  - např. Moji rodiče jsou neslyšící - MÁMA TÁTA MŮJ NESLYŠÍCÍ
- vlastnosti vyjadřovány i **simultánně nemanuálními prostředky**
  - např. u znaku MÍČ nafouklé tváře vyjadřují velikost

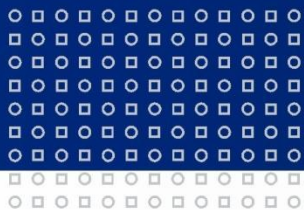

Slovosled ve jmenných skupinách ČZJ - pravidla

- vyjádření vlastnosti do **znaku inkorporováno**
  - např. MALÝ=KOPEC x VELKÝ=KOPEC,
KRÁTKÉ= VLASY x DLOUHÉ=VLASY,
  - číselné výrazy např. JEDEN=ROK

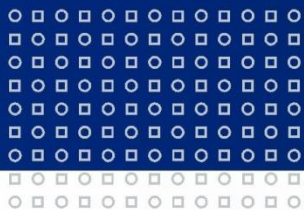

Slovosled - sloveso a jeho argumenty

- podobně jako v cizích ZJ existuje i v ČZJ tendence klást sloveso na konec výpovědi
- za základní typ slovosledu je možné považovat **slovosled S-O-V** (tj. subjekt-objekt-sloveso)
- pokud se výpověď vztahuje k mluvčímu - „já“, je subjekt obvykle nevyjádřen
- v případech tematizace bývá využit i **slovosled O-S-V**

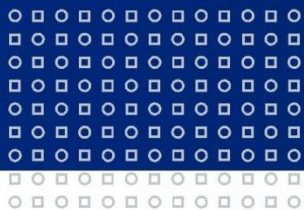

Slovosled - sloveso a jeho argumenty

- **nepřevratitelnost** - agens (činitel děje) může být pouze v pozici podmětu, tedy nelze si zaměnit subjekt a objekt
  - např. *Petr myje kolo.* - po záměně subjektu a objektu by byl význam nelogický
- některé tzv. **nepřevratitelné (neoboustranné) výpovědi** ČZJ lze znakovat dvojím způsobem - např. Muž fotografuje dům:
  - S-O-V: MUŽ DŮM FOTIT
  - O-S-V: [DŮM]^{TOPIC} MUŽ FOTIT

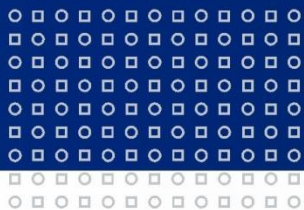

Slovosled - sloveso a jeho argumenty - výzkum

- S-O-V_{KLF}
- S-V-O-V_{KLF} - např. CHLAPEC JÍST POLÉVKA JÍST-
KLF:držení lžíce

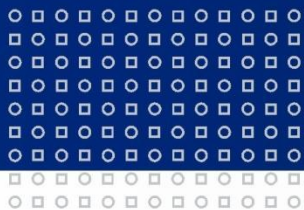

Slovosled - sloveso a jeho argumenty

- **převratitelnost** - agens se může změnit, tedy subjekt může být objektem a naopak
- předsunutí objektu na první pozici ve větě není možné v tzv. **převratitelných (oboustranných) výpovědích ČZJ**
- v takových případech je třeba dodržet slovosled S-O-V
- např. PETR HANA CHYTIT - slovosled „sděluje“, že Hanu chytil Petr, nikoliv naopak

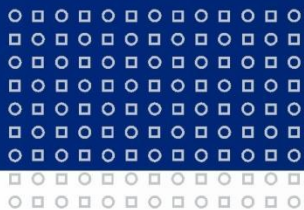

Slovosled - sloveso a jeho argumenty - výzkum

- S-O-V_{KLF}
- S-V_{1KLF}-O-V_{2KLF} (druhé verbum popisuje činnost objektu)
- O-S-V_{KLF}
- navíc se často vyskytne index/odkaz směrem od subjektu k objektu

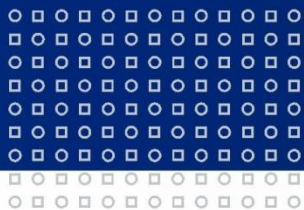

Slovosled - sloveso a jeho argumenty

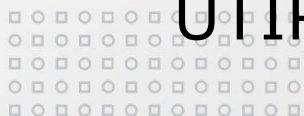
- postavení slovesa a jeho předmětu (O-V nebo V-O) bývá i v ČZJ dáno také zřetelem k **sémantice**, významu užitého slovesa
- pokud je předmětem nějaký výsledek děje slovesem vyjadřovaného, je možné klást předmět i za sloveso (*v případě ještě nevzniklého objektu, který je teprve vytvářen, tzn. ještě neexistuje*)
- ZAPÁLIT OHEŇ - oheň je výsledkem zapalování
- PÉCT KOLÁČ - koláč je výsledkem pečení

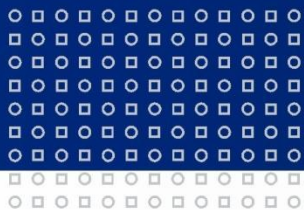

Slovosled - sloveso a jeho argumenty

- pokud takový významový vztah neexistuje, je třeba dodržet pravidlo o postavení slovesa za objektem
  - např. JÍDLO ZABALIT, TELEFON VIDĚT, KOLÁČ SNÍST
- sloveso může v některých větách inkorporovat ještě **druhý nevyjádřený předmět** (*obvykle nástroj, kterým je činnost vykonávána*)
  - např.: Chlapec jí polévku. – CHLAPEC POLÉVKA JÍST-KLF:držení lžice
  - např. Dívka utírá zrcadlo. – DÍVKA ZRCADLO UTÍRAT-KLF:držení prachovky (hadru)

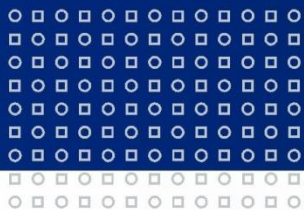

Obecné...

- **vyjádření časového rámce** - základní struktura: „časový rámec“ – „topic – comment“
- **vyjádření prostorového rámce** - základní struktura: „prostorový rámec“ – „topic – comment“

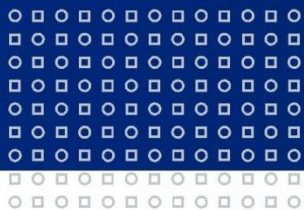

Tematizace

- tři typy situací, kdy lze tematizaci využít a které nejsou vázány na situační kontext:
  1. **neznámý subjekt:** např. *Ztratila se mi peněženka.* – [PENĚŽENKA MŮJ]^{TOPIC} ZMIZET.
- nevíme, proč zmizela, zda jsme ji ztratili nebo nám byla ukradena a kdo ji ukradl
  2. **nepodstatnost:** např. *Auto je prodané.* – [AUTO MŮJ]^{TOPIC} PRODAT HOTOVO. - není pro nás důležité, kdo auto prodal, ale to, že jej již prodané

Tematizace

3. **prospěch:** např. *Telefon se už našel.* - [TELEFON MŮJ]^{TOPIC} NAJÍT. - pokud jsme někomu minulý týden vyprávěli, že jsme byli na tržišti a tam jsme ztratili telefon, a nyní mu chceme sdělit, jak to dopadlo, a přitom nechceme znovu popisovat, kdy a jak ke ztrátě došlo

Slovosled v tázacích větách

- znaky ve funkci tázacích výrazů se mohou vyskytovat ve větě v různých pozicích:
  1. na začátku - Kde bydlíš? – [KDE]^{OTÁZKA}
BYDLÍŠ
  2. **na konci** - Odkud to víš? – VĚDĚT [ODKUD]
OTÁZKA
  3. **na začátku a na konci** (tzv. „závorkování“)
- Kdo se ti líbí? – [KDO]^{OTÁZKA} LÍBIT [KDO]
OTÁZKA
  4. zhruba uprostřed výpovědi - Z jakého důvodu
jsi to udělal? - TY UDĚLAT JAKÝ DŮVOD